

לכבוד שבת קדש - פרשת שלח - לך תשפ"ב

זוהב הארץ ההיא טוב - זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות - נכתב ע"י חגי צמיר

בשנה הארבעים בכניסה לארץ. בפנייתו למלך אדום אומר משה: **וְהִנֵּה אֲנִיחֵנוּ בְּקֶדֶשׁ עִיר קִצְהָ גְבוּלָהּ:** בפשטות נראה שהיו שני מקומות שנקראו קדש: אחד בקצה ארץ כנען, משם נשלחו המרגלים לתור את הארץ, ואחד בקצה ארץ אדום, משם נשלחו המלאכים אל מלך אדום. קשה לפרש כי מדובר באותו מקום שכן ארץ אדום נמצאת מדרום-מזרח לים המלח, בעוד קדש ברנע הנמצאת בגבול ארץ ישראל ממוקמת בגבול הדרומי בין ים-המלח לנחל מצרים.

מענין לראות כי התורה מציינת שבני ישראל ישבו בקדש ימים רבים (38 שנים) - **וּתְשָׁבוּ בְּקֶדֶשׁ יָמִים רַבִּים כִּימִים אֲשֶׁר יִשְׁבְּתֶם** (דברים א:מו). אך התורה מציינת גם קדש נוספת, שבה התרחש האירוע של מי מריבה בשנת הארבעים. **וַיִּבְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה מִדְּבַר־צֹן בְּחֹדֶשׁ הָרְאשִׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקֶדֶשׁ... וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה** (במדבר כ:א-ב).

נראה אם כן שיש שני מקומות הנקראים קדש. האחד במדבר פארן - ממנו נשלחו המרגלים, והשני - במדבר צין - בו התרחש האירוע של מי מריבה. כבר רש"י ורמב"ן שמו לב לזה וכך כתב רש"י: **מקדש ברנע - כך שמה, ושני קדש היו** (רש"י במדבר לב:ח). גם הרמב"ן הוסיף וכתב: **כי קדש אשר כתוב בו (דברים א:מו) ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם, הוא קדש ברנע והוא במדבר פארן, ומשם נשתלחו המרגלים בשנה השניה ושם חזרו, אבל קדש זה הוא במדבר צין ובאו שם בשנת הארבעים ושם מתה מרים, ומקראות מפורשים הם:** (רמב"ן במדבר כ:א). זכינו ויש היום באפשרותנו לטייל בשטח ולנסות להבין את הגיאוגרפיה של הסיפור המקראי. לא ניכנס כאן להצעות הזיהוי המזהות את קדש בפטרה, אלא נתייחס רק לאתרים בגבול הנגב המערבי, שם אנו פוגשים שני אתרים - עין אל קודיראת, ועין קדיס.

עין אל קודיראת, הוא המעיין העשיר ביותר בסיני, הממוקם בסמוך לגבול ישראל-מצרים. מעין גדול זה, שתפוקתו 40 - 50 מ"ק בשעה, יוצר נאת מדבר גדולה, שמעל המעיין המרכזי נמצא תל ובו שרידי התיישבות כבר מהעת העתיקה. בתל שטחו כשלושה דונמים, נחפרה מצודה מימי הבית הראשון שנבנתה ונהרסה שוב שלוש פעמים. במצודה התגלו כלי חרס רבים, כתובות בעברית קדומה, אסמי תבואה ומערכת חצובה בקרקע לשם אגירת מים. הממצאים מחזקים את ההשערה כי אכן מדובר באתר ישראלי קדום. במקום גם שרידים קדומים לנוכחות הישראלית מה שמצביע על נוכחות אנושית בתקופות קדומות יותר. לא פלא הוא שמקום זה זוהה כקדש ברנע, מקום מושבם של בני ישראל במשך 38 שנים. המקום

פרשתנו פותחת באירוע הדרמטי המוכר כ"פרשת המרגלים". אך בדיקה קלה מגלה כי בפרשתנו, לא מוזכרים כלל "מרגלים" או "ריגול" - למעשה, אף מילה מהשורש 'ר.ג.ל.' לא מופיעה. המילה היחידה שמופיעה היא דווקא "תיירים" שנשלחו על ידי משה **"לְתוֹר אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן"**. **"וַיַּעֲלוּ וַיַּתְּרוּ אֶת הָאָרֶץ"**. איך, אם כן, הפכה פרשת שלח בתודעה היהודית, מפרשת ה'תיירים', לפרשת 'המרגלים'? נראה כי המקור לכך הוא מהסיפור המקביל המופיע בספר דברים (א:כד), שם אומר משה על אלה שנשלחו **"וַיַּרְגְּלוּ אֹתָהּ"**.

בקריאה ראשונית נראה כי יש הבדלים עמוקים, עד כדי 'סתירה' כביכול, בין התיאור בספר 'במדבר', שם ה' ציווה למשה לשלוח 'תיירים', תריסר נציגי שבטים "ראשי בני ישראל" (שם, ג') - לבין התיאור בספר 'דברים', שם משה סיפר על הרעיון כיוזמה של העם: **"וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּלְכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַחְהָ אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיֵּשְׁבוּ אֹתָנוּ דְבַר אֶת־הָרֶדֶף אֲשֶׁר נַעֲלָה־בָּהּ וְאֵת הָעֵרִים אֲשֶׁר נִבְּא אֱלֹהֵינוּ"** (דברים א', כ"ב).

בני ישראל יצאו ממצרים, עברו דרך הר סיני, יצאו למסע לכוון ארץ ישראל והגיעו עד לשער הכניסה לארץ ונָסַע מִחֵרֶב וַנֵּלֶךְ אֶת כָּל־הַמְּדַבֵּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא אֲשֶׁר רִאִיתֶם דֶּרֶךְ הַר הָאֱמֹרִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיהָ אֱלֹהֵינוּ אֹתָנוּ וַנִּבְּא עַד קֶדֶשׁ בְּרִנְעַע (דברים פרק א:יט). שם קיבלו את הציווי האלוהי **עֲלֶה רֵשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לֵךְ אֶל־תִּירָא וְאֶל־תַּחַת:** ומיד לאחר מכן הם מבקשים לשלוח מרגלים. **וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּלְכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַחְהָ אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיֵּשְׁבוּ אֹתָנוּ דְבַר אֶת־הָרֶדֶף אֲשֶׁר נַעֲלָה־בָּהּ וְאֵת הָעֵרִים אֲשֶׁר נִבְּא אֱלֹהֵינוּ.** הבקשה לשלוח מרגלים, היתה בקדש ברנע, הנמצאת במדבר פארן. שכן, המרגלים נשלחו ממדבר פארן **וַיִּשְׁלַח אַתֶּם מִשָּׁה מִמְּדַבֵּר פֶּאֶרָן.**

ההשוואה לסיפור בפרשתנו מתבקשת, ומיד עולות השאלות בהבדלים שבין הסיפור בפרשתנו לתיאור בספר דברים: "שלח לך" - או "נשלחה"? ה' ציווה - או העם ביקש? 'תיירים' או 'מרגלים'?

כדי לחדד את השאלה מענין לראות שהאירוע מתרחש במקום שנקרא קדש. השם קדש מופיע למקומות שונים ברחבי הארץ, וכדי להבדיל אותם אחד מהשני, פעמים רבות מוסיפים מילת תיאור נוספת - קדש נפתלי, קדש ברנע.

גם בתיאור המסע במדבר אנו נתקלים במספר אתרים הנקראים קדש. אחד מהם הוא כאשר בני ישראל כבר נמצאים

רחב הידים, ובו מים בשפע, מאפשר חניה ארוכה לשבטי נודדים. זה המצב עד היום, בו בדואים חונים בנאת המדבר של קדש ברנע.

לא רחוק מנאת המדבר בקדש ברנע, מרחק של כ- 12 ק"מ בקו אווירי, מצוי מעיין קטן נוסף הנקרא בפי הערבים 'עין קדיס'. כאן בעין קדיס יש 3 מעיינות, אך בשונה ממעין עין אל קודיראת השופע והיוצר את נאת המדבר, תפוקת שלושת המעיינות של עין קדיס היא בין 1 – 3.5 מ"ק לשעה. מקור מים דל ביותר, שבשנות בצורת רצופות הולכים מימי המעיינות הקטנים ומתמעטים, עד כי לעתים אף חדלים לנבוע. לפיכך נראה כי ניתן לזהות את 'קדש' עם עין קדיס, שייתכן שמשמר את השם 'קדש', אשר בו הוציא משה מים מהסלע בעונה חרבה, ואילו 'קדש ברנע' זהה עם עין קודיראת וסביבתו.

עם הבנה גיאוגרפית זו נחזור לשאלה בה פתחנו לגבי שני התיאורים השונים של מסע המרגלים, ונלך בעקבות דבריו של הרב יואל בן נון, הרואה בשני התיאורים השונים בתורה, שני פנים או 'שתי בחינות' של סיפור אחד, ולא שתי גירסאות לאותו סיפור.

בפרשה הקודמת (פרשת בהעלותך) עם ישראל יצא לדרך ביד רמה, דגלים חצוצרות ומחנות. מסע קצר יחסית, של 11 ימים היה אמור להביאו אל הארץ המובטחת – ארץ ישראל. אך כבר בתחילת הדרך מתגלים המשברים והקשיים – מתאוננים, מתאווים, חטא מרים. נראה כי כל אלה יצרו בעם חרדה וחוסר אמון ביחס לתוכנית העלייה לארץ. סימני השאלה התגבשו לכלל בקשה, לבדוק תחילה את "הדרך" בה עתידים ללכת. שליחת מרגלים כדי לדעת באיזו דרך כדאי לעלות ואיך לתכנן את המסע, היא נכונה ולגיטימית. אולם, שליחות זו, אינה יכולה להיות נושא לדיון ציבורי או מחאה ציבורית. למטרות ריגול שולחים בחשאי כמה מקצוענים, ולא משלחת רשמית ומוכרת. אנו מכירים דוגמאות כאלה כבר מהתנ"ך: "וישלח משה לרגל את יעזר, וילכדו בנתיקה..." (במדבר כ"א, ל"ב). "וישלח יהושע בן-נון מן השטים שנים אנשים מרגלים קרש..." (יהושע ב', א')

נראה אם כן, שבקשת ה"ריגול" הציבורית של נציגי העם "ותקרבו אלי בלכם" הייתה רק כיסוי לשאלה האמיתית שהחרידה אותם: "ומה הארץ... הטובה היא אם רעה? .. ומה הערים... הבמחנים אם במבצרים?" (במדבר י"ג, י"ט) וכך כתב הרב בן נון: **צו ה' למשה (=התיאור המופיע בפרשת שלח) חשף את מה שהסתתר בלבבות העם, והעמיד אותם למבחן. במקביל, צו ה' התעלם כליל מבקשתם המתחכמת: לא 'מרגלים' הם באמת רצו כדי להשיג מידע צבאי חיוני, אלא 'תיירים'**

שיבחנו אם טובה הארץ ומתאימה להם, אם לאו. משה (בספר בדברים) הזכיר את בקשת העם הראשונה, כדי להדגיש את האחריות של מנהיגי הציבור (=נשיאי העדה) למשבר ולגזרת 40 השנה. הסיפור בפרשתנו, לעומת זאת, פותח באמת שנחשפה בדבר ה' למשה.

לבקשת העם הייתה גם מטרה נוספת, מצומצמת, בטוח המייד: לנוח בקדש ברנע מתלאות הדרך הקשה במדבר ומן המשברים הקשים שחוו. 40 ימי מנוחה!

את היות קדש ברנע מקום מנוחה אידיאלי, גיליתי לפני שנים רבות (חנוכה תשמ"ב), בעת טיול במזרח סיני. יצאנו מאילת לפונתילה ולנוה המדבר הגדול בוואדי קודיראת, המזוהה עם "קדש ברנע". זהו אחד המעיינות השופעים ביותר בכל מרחבי סיני (כ-40 קוב לשעה), והוא זורם לתוך נוה המדבר לאורך קילומטרים של צמחים ועצים, ולצידם גם מטעים מושקים.

ברגע שראיתי נוף מדהים זה, נזכרתי בפער הברור בתורה בין "מדבר צן הוא קדש" (במדבר ל"ג, ל"ו ועוד) לבין קדש ברנע במדבר פארן (שם י"ב, ט"ז ועוד). במדבר צין לא היו "מים לעדה", מצוקה שהולידה את "מי מריבה", בעוד שבקדש ברנע לא נזכרה מעולם בעיה של מים ואפשר היה לשבת שם "ימים רבים, כימים אשר ישבתם".

הוצאתי את התנ"ך מן התרמיל וקראתי שוב כדי להיות בטוח בכך, ששום בעיה של מים לא התעוררה ב"קדש ברנע". באותו רגע הבנתי את רצון העם לנוח בצל העצים עם המים השוקקים, ולשלוח אנשים שיבדקו אם כדאי בכלל לעלות מנוה המדבר הנפלא הזה. מי שלא ראה בעיניו, באמת יתקשה להבין.

באותו סיור במזרח סיני ראיתי גם את 'עין אל-קדיס' הסמוך מאוד לגבול ישראל (במורדות 'הר הנגב' הקרוי בתורה 'מדבר צין'), ושם ראיתי מעיין קטן מטפסף לתוך בריכה.

מיד התחוור לי הדיוק בסיפור התורה, והפער העצום בין "קדש ברנע" שופעת המים ש"במדבר פארן", לבין "מדבר צן הוא קדש" הדלה במים. זאת, אף שהמרחק ביניהן אינו עולה על 12 ק"מ בקו אווירי.

זהו הפער בין ה'תיירים' ל'מרגלים'. האם הוגדרה המשימה מראש, להיכנס לארץ ישראל, והשאלה היא רק כיצד, מאיזו דרך ומה המודיעין שיש לאסוף לקראת המלחמה. אלא שהעם אינו רוצה במודיעין, הוא רוצה להשתכנע שארץ ישראל טובה יותר מאשר קדש ברנע, המקום בו יש מים בשפע, ואפשר להמשיך לשבת שם ימים רבים.

העם מתרץ ב'כאילו' ומבקש מרגלים. הקב"ה בציווי למשה מגלה את עומק הפנימיות של בקשתם, 'תיירים' אנו רוצים, שילכו ויבדקו ויגידו לנו עד כמה זה נחמד ונעים, והאם כדאי לנו לעלות לארץ. וימאסו בארץ המדה

בברכת שבת שלום ומבורך – הגי עמיצור

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>